

(... ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ * ... وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ * مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ
وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ جَزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ) (روم/۳۰-۳۲).

درآمد

اتحاد مسلمین، وحدت اسلامی و تقریب مذاهب اسلامی، سه اصطلاحی است که از حدود دو قرن پیش در گفتمان دینی شماری از عالمان درآشنا و آگاه به جریان‌های استکباری دین ستیز به چشم می‌خورد. این گزارش می‌کوشد با بازتاب دادن محتوای علمی آنچه در هشتمین نشست علمی ماه بنیاد پژوهش‌های اسلامی، در ۱۳۹۱/۸/۱۸ گذشت، پیشینه فعالیت‌های تقریب‌محور را بررسد و با نمایاندن محورها و اولویت‌های پژوهشی این حوزه از آموزه‌های اسلامی، راهی فراروی پژوهشگران و ارباب قلم برای ارائه آثاری نو و ارزنده بگشاید.

در این نشست پربها، نخستین و سومین دبیرکل مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، آقایان: آیه‌الله محمد واعظزاده و آیه‌الله محسن اراکی به ایراد سخن

۱. گزارشی از هشتمین نشست علمی ماه، از سلسله نشست‌های بنیاد پژوهش‌های اسلامی در سال ۱۳۹۱.

۲. استادیار زبان و ادبیات عرب دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیروان، ایران، شیروان.

پرداختند. پیش‌تر نیز در ۱۳۸۸/۱۱/۲۹ آیه‌الله محمدعلی تسخیری، دومین دبیرکل مجمع در این بنیاد با موضوع «اولویت‌های پژوهشی فقه و اصول فقه برای دستیابی به وحدت اسلامی» سخنرانی نموده بود که گزارش صوتی و تصویری آن در واحد روابط عمومی بنیاد موجود است. و این از افتخارات بنیاد است که میزبان هر سه شخصیت مهم فعال در عرصه تقریب، در دوران اخیر بوده است.

آیه‌الله استاد واعظزاده چهره نام‌آشنا، از شاگردان نزدیک مرحوم آیه‌الله العظمی بروجردی و امام روح‌الله خمینی، دوست قدیمی استاد مطهری و نخستین دبیر کل مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی است. اکنون نیز بنیاد پژوهش‌ها افتخار دارد به عنوان رئیس هیأت مدیره و مدیر گروه پژوهشی قرآن از خدمات عالمانه، روشنگر و صادقانه این شخصیت جامع و گرانقدر بهره‌مند باشد.

دیدگاه‌های استاد

آیه‌الله واعظزاده در بخش نخست این نشست اظهار داشت:

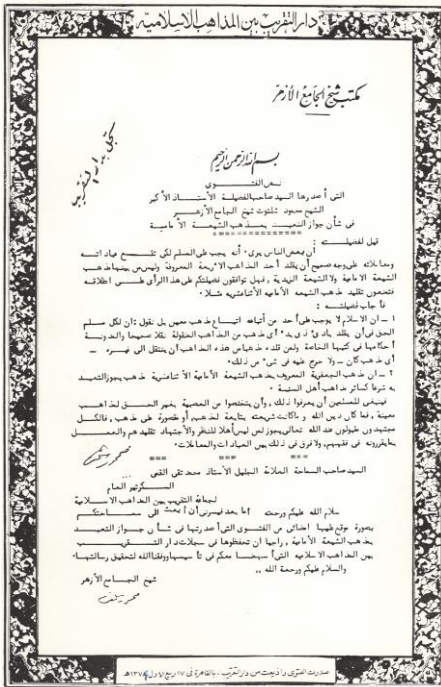
سید جمال‌الدین اسدآبادی با اندیشه اصلاح و وحدت سیاسی مسلمانان نخستین گام‌ها را در این مسیر، در دو قرن اخیر برداشت. او با این باور که شیعه بودنش می‌تواند از عوامل دورکننده او از هدف باشد به اسدآباد افغانستان سفر کرد، و پس از اقامتی کوتاه و تماس با سران سیاسی و مذهبی آن کشور عازم هندوستان شد و آشنایی با تنوع ادیان و مذاهب آن دیار، اندیشه تقریب را در ذهن او بارور ساخت.

اقامت هشت ساله در مصر و تدریس در مدرسه‌ای در کنار جامع (مسجد) ازهر و تربیت شاگردانی چون محمد عبده و سفر به پاریس، همه و همه از اقدامات سیدجمال در راه وحدت اسلامی است. او همچنین با سفر به ترکیه و تأسیس حزب وحدت اسلامی، کار خود را به شکل رسمی ادامه داد. اقامت سید در ترکیه به وفات او پایان یافت و در همان‌جا به خاک سپرده شد، اما بعدها به درخواست افغانی‌ها با نبش قبر، پیکر او به افغانستان انتقال یافت و در کابل، در

محلی که بعدها دانشگاه در آن تأسیس گردید، به خاک سپرده شد. و البته این اندیشه‌های او بود که در تفسیر المنار اثر رشیدرضا و شرح نهج البلاغه عبده تجلی یافت و همان‌هایی است که علامه طباطبایی نیز در المیزان به آن اشاره می‌کند.

از دیگر چهره‌های اثرگذار در تقرب مذاهب، علامه شیخ محمدتقی قمی، روحانی دانش آموخته دانشگاه است که از سال‌های ۱۳۲۱ به بعد وارد این عرصه شد. او پس از اقامتی چند ساله در بیروت برای آشنایی کامل با زبان عربی عازم مصر شد، در آنجا با مشایخ ازهر تماس‌ها و مراوداتی برقرار کرد و در ۱۳۲۷ همراه مشایخ ازهر دارالتقرب و جماعۃ التقرب بین المذاهب الاسلامیه را بنیان گذاشت.

ایشان مکرر به دیدار آیه‌الله العظمی بروجردی می‌آمد و از حمایت‌ها و کمک مادی و فکری ایشان بهره‌مند می‌شد، به‌ویژه که ایشان معتقد بودند به علت شأن علمی اهل بیت: و فقدان عنوان ادعای خلافت در عصر حاضر، بهترین کار، تبلیغ اندیشه‌ها و مبانی اصولی مکتب فقهی ائمه معصومین است؛ زیرا این مهم نه تنها از تحریک مخالفان و ایجاد درگیری جلوگیری می‌کند، بلکه در فضایی علمی و منطقی زمینه تقرب را فراهم می‌آورد و به همین خاطر به

اشاره ایشان یکی از وعاظ قم «حدیث ثقلین» را با سندهای مختلف از شیعه و

سنی تألیف کرد و دارالتقريب آن را به چاپ رساند^۱ که به صدور فتوای مهم و معروف مفتی اعظم مصر، شیخ محمود شلتوت انجامید^۲.

۱. عنوان مورد نظر استاد با نام حدیث *تقلین*، تألیف علامه شیخ قوام‌الدین وشنوی، با ترجمه جناب آقای محمد تقدیمی صابری و با مقدمه دارالتقريب، در سال ۱۳۸۹ از سوی بنیاد پژوهش‌های اسلامی انتشار یافته است.

۲.

در دارالتقريب ثبت شد

دفتر شيخ جامع الأزهر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

متن فتوا

که جناب صاحب فضیلت استاد اکبر

شیخ محمود شلتوت

آن را در جواز پایبندی (عمل) به مذهب شیعه امامیه صادر فرموده‌اند

=====

به ایشان گفته شد:

برخی مردم معتقدند بر مسلمان واجب است برای آنکه عبادات و معاملاتش به وجه صحیح واقع شود باید از یکی از مذاهب معروف اربعه، که مذهب شیعه و شیعه زیدیه در میان آنها نیست تقلید کند. آیا حضرت عالی با این نظر به شکل مطلق آن موافقید و به عنوان مثال از تقلید مذهب شیعه منع می‌فرمایید؟

ایشان در پاسخ فرمودند:

۱- اسلام بر احدی از پیروان خود پیروی مذهبی معین را واجب نفرموده، بلکه می‌فرماید: هر مسلمانی حق دارد در ابتدا، از هر مذهبی از مذاهبی که به طریق صحیح نقل شده و احکام آن در کتاب‌های مخصوصشان تدوین یافته تقلید کند و هر که از مذهبی از این مذاهب تقلید می‌کند، می‌تواند به غیر آن منتقل شود - هر مذهبی که باشد - و هیچ حرجی بر او در چیزی از این نخواهد بود.

۲- مذهب جعفری معروف به مذهب شیعه امامیه دوازده امامی، مذهبی است که شرعاً جایز است همچون دیگر مذاهب اهل سنت به آن پایبند بود (به آن عمل کرد).

بنابراین برای مسلمانان شایسته است که این را بدانند و از تعصب نادرست نسبت به مذهبی معین خلاص یابند؛ زیرا دین خدا و شریعت او تابع مذهبی [خاص] یا محدود به مذهبی نیست و همگی نزد خداوند تعالی مقبول‌اند [و] جایز است که اهل نظر و اجتهاد نیست از آنها تقلید نموده و به آنچه در فقه‌شان مقرر می‌دارند عمل کند و در این جهت فرقی میان عبادات و معاملات نیست.

محمود شلتوت

=== === ===

حضرت علامه جلیل‌القدر [استاد محمدتقی قمی]

←

از دیگر کارهای مهم مرحوم قمی و دارالتقريب، انتشار مجله «رسالة الاسلام» با مقالاتی ارزشمند از چهره‌هایی چون کاشف الغطاء، شيخ محمود شلتوت، محمدجواد مغنیه و سيد هبة‌الدین شهرستانی از دانشمندان بزرگ فریقین بود که با هزینه آية‌الله بروجردی منتشر می‌گشت و با درگذشت ایشان تعطیل شد. این مجموعه در سال ۱۴۱۱ق/ ۱۹۹۱م با دو نشان بنیاد پژوهش‌های اسلامی و مجمع التقريب بين المذاهب الاسلامیة در پانزده جلد تجدید به چاپ رسید.

دبير كل جماعة التقريب بين المذاهب الإسلامية

سلام الله عليكم و رحمته، اما بعد، ما به خرسندی است تصوير امضا شده فتوايی که درباره جایز بودن عمل به مذهب شیعه امامیه صادر کرده‌ام به حضورتان تقدیم دارم. امید است آن را در اسناد دارالتقريب بين المذاهب الاسلامیه که با شما در تأسیس آن همکاری داشته‌ایم و خداوند ما را در تحقق رسالت آن موفق دارد نگهداری فرماید.

والسلام عليكم و رحمة الله

شيخ جامع الازهر
محمود شلتوت

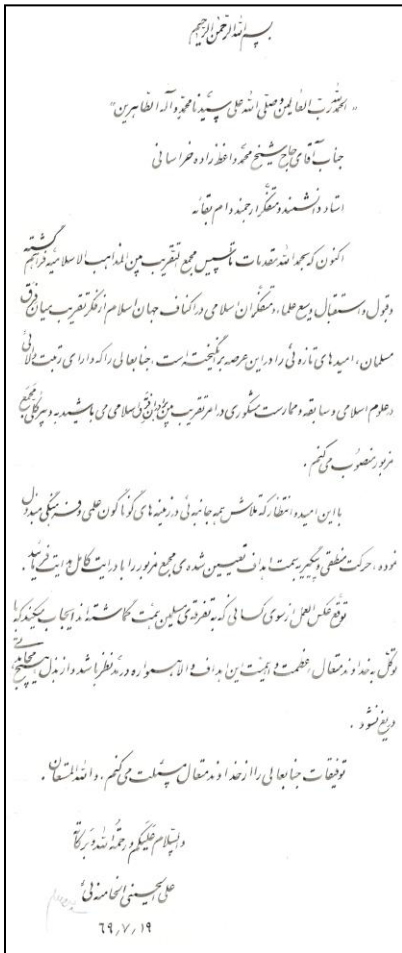
پس از پیروزی انقلاب اسلامی، وحدت مسلمانان از مسائل و موضوعاتی بود

که در بیانات امام راحل بارها مورد تأکید قرار گرفت و هفته‌ای به نام «هفته وحدت»^۱ نامیده شد اما در دوران رهبری حضرت آیه الله خامنه‌ای بود که دو نهاد رسمی «مجمع جهانی اهل بیت» و «مجمع التقرب بین المذاهب الاسلامیه» شکل گرفت و معظم له در حکمی این جانب را به عنوان نخستین دبیر کل آن تعیین نمودند. (محل درج تصویر حکم آیه الله واعظزاده).

در یازده سال فعالیت، کارهایی در جهت تحقق هدف تقرب سامان یافت که یکی از اساسی‌ترین آنها تأسیس دانشگاه مذاهب اسلامی بود. به یاد دارم وقتی پیشنهاد تأسیس دانشگاه را مطرح کردم ایشان اظهار داشتند این کار مهم‌تر و اثربخش‌تر از تأسیس مجمع است و لازم است با دقت و جدیت دنبال شود.

مرحوم آیه الله بروجردی هم پیوسته بر رابطه فقه شیعه با فقه اهل سنت تأکید داشتند چنان‌که تعاملات علمی شاگردان امام صادق^۷ با یکدیگر، از جمله با

۱. این هفته از دوازدهم تا هفدهم ربیع الاول که روزهای ولادت رسول اکرم^۹ نزد فریقین است با برگزاری مراسم و نشست‌هایی گرامی داشته می‌شود.

ابوحنیفه، موجب طرح سؤالاتی دقیق و دریافت پاسخ‌هایی روشن‌گر از امام⁷ بوده است. اکنون نیز انتظار می‌رود تأسیس دانشگاه مذاهب گامی استوار در جهت آشنایی درست مذاهب اسلامی با افکار و اندیشه‌های یکدیگر و پناه بردن به دامن اهل بیت: باشد؛ چنان که بیشتر کسانی که در زمره شاگردان امام صادق دانسته شده و شمارشان به بیش از ۳۳۰۰ تن می‌رسد از اهل سنت و جماعت بوده‌اند و از جمله امام مالک در حدود چهل حدیث از آن حضرت و دیگر ائمه اهل بیت: در کتاب *الموطأ* خود که اولین مجموعه حدیثی در نوع خود است، آورده است. این جانب در دوران مسئولیت، کارهای مهمی چون برگزاری کنگره بزرگداشت یکصدمین سالگرد سیدجمال، چهلمین سال *آیة الله العظمی* بروجردی، بزرگداشت شیخ محمود شلتوت و... را به فرجام رساندم که بیان این کارها آن اندازه است که بتوان درباره آن کتابی تألیف کرد. پس از استعفای من، حضرت *آیة الله* تسخیری که تماسی دائم با علمای اهل سنت و با کشورهای اسلامی داشتند از طرف رهبر عالی‌قدر به دبیرکلی مجمع جهانی تقریب منصوب شدند که مدت ده سال ادامه داشت و کارهای با ارزشی در راستای توسعه فعالیت‌ها و مجمع به انجام رساندند. و اکنون که سگان این کشتی به شخصی صاحب تجربه و آگاه، یعنی *آیة الله* اراکی سپرده شده است، امید می‌رود با جلب همکاری همه، شاهد کارها و اتفاقاتی خجسته در عرصه تقریب مذاهب اسلامی باشیم.

پای سخن دبیرکل

آیة الله محسن اراکی پس از حمد و ثنای الهی و قدردانی از عنوان خوب پیشنهادی اظهار داشتند: پژوهش‌هایی بنیادین در سه بخش مورد نیاز است: الف) پژوهش‌های تقریب‌محور شامل: اندیشه و ایده تقریب و نیازهای مستقیم آن، ضرورت‌های شرعی و اجتماعی تقریب، عوامل تهدیدکننده، فرصت‌های تقریبی، راهکارهای تقریب، ماهیت و تبیین اندیشه تقریب، موانع

ب) پژوهش‌های پیراتقریبی همچون: تاریخ تقریب، تقویم تقریب، پیشینه چند دسته شدن مذاهب و مردم، تلاش‌های تقریب محور ائمه: در دو عرصه نظر و عمل، شخصیت‌های فعال در این میدان، ریشه یابی جریان‌های ضد تقریب به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ماهیت تقریبی انقلاب و احیای هویت اسلامی، صبیغة الله و صبیغة التوحید بر مبنای آموزه‌های روایی، ایده‌پردازی در حوزه تقریب بر مبنای تحلیل‌های میدانی و نظری، بررسی عملکرد سازمان‌های تقریب‌بنیان از روزگار سیدجمال، مجدد شیرازی، آقاشیخ محمدتقی قمی، کاشف الغطاء، آیه‌الله حکیم، آیه‌الله بروجردی، امام خمینی و مقام معظم رهبری و... .

بی‌تردید این اقدامات تأثیرات شگرفی داشته است تا آنجا که امروز شاهدیم عربستان به عنوان مهد جریان‌های ضد تقریب و مخالف هرگونه حواریت، خود را ناگزیر دیده به سازمان کنفرانس اسلامی پیشنهاد کند در ریاض مرکزی برای گفت‌وگوی «بین‌المذاهب اسلامی» تأسیس شود و واقعاً معلوم نیست اگر فعالیت‌های تقریبی نبود، دامنه اقدامات تروریستی به کجا می‌کشید.

ج) پژوهش‌های تقریب‌گرا: البته شاید این عنوان به اصلاح و تغییر نیاز داشته باشد. حقیقت آن است که اسلام به عنوان دین زندگی، یک مقوله تقریبی است. نظام سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، خانواده و مانند آن در اسلام، نظامی جامع و متفق علیه است. کتاب‌هایی چون *اقتصادنا*، از شهید صدر، *حکومت اسلامی امام خمینی*، *نظام حقوق زن در اسلام*، اثر شهید مطهری و مانند آن، از معدود کتاب‌هایی هستند که با وجود شیعی بودن مؤلفشان در کتاب‌فروشی‌های مکه و مدینه دیده می‌شود. به دیگر بیان، در آنچه به فقه اجتماعی یا فقه کلان بازمی‌گردد اختلافی میان شیعه و سنی نیست و در حقیقت اختلاف در مسائل فردی و شخصی نظیر احکام وضو است.

بنابراین طرح مسائل کلان و مبتلابه به‌ویژه با رویکرد بهره‌مندی از منابع و

دیدگاه‌های علمای عامه، چنان که دأب علمای سلف نیز بوده است، می‌تواند نقش مهمی در تقریب مذاهب ایفا کند.

در پایان توجه همگان را به این نکته معطوف می‌دارد که در حال حاضر چالشی مهم‌تر از تفرقه و ایجاد جنگ‌های مذهبی در میان مسلمانان وجود ندارد. ایجاد تفرقه، استراتژی خطرناک دشمن است و بر اساس آن عمل می‌کند.

پرسش و پاسخ

در پایان این نشست تنها فرصت پاسخ به دو پرسش از میان پرسش‌های متعدد رسیده فراهم آمد که از نظر می‌گذرد:

۱- مجمع تقریب در پاسخ به هجمه‌های گسترده وهابیت علیه شیعه چه

اقداماتی داشته است؟

آیة‌الله اراکی: چاپ کتاب، تولید محتوا و عرضه آن در قالب CD، انتشار مجله به زبان‌های مختلف و مانند آن، از کارهای جاری و مستمر مجمع است، اما باید اذعان داشت که ما در شرایط تحریم قرار داریم و بازارهای کتاب و شبکه‌های اینترنتی توزیع به روی آثار شیعی بسته است.

۲- نووی در شرح صحیح، حاکم غیر عادل را حاکم می‌داند و خروج علیه او

را جایز نمی‌داند، چگونه می‌توان با صاحبان چنین اندیشه‌ای به راه تقریب رفت؟

آیة‌الله اراکی: شیعه مشروعیت حکام را نمی‌پذیرد، ولی اهل سنت آن را توجیه می‌کنند، اما اگر بخواهیم حکومتی تأسیس کنیم، بهترین شکل حکومت، حکومت فقیه عادل است و شیعه و سنی در این نظر با یکدیگر اختلافی ندارند.